

[vysoká škola]

OBČANSKÁ SPOLEČNOST V ČESKU

HISTORICKÝ POHLED

Karel B. Müller
www.karelmuller.eu

**ČEŠI,
OBČANSKÁ
SPOLEČNOST
A EVROPSKÉ VÝZVY**

KAREL B. MÜLLER

TRITON

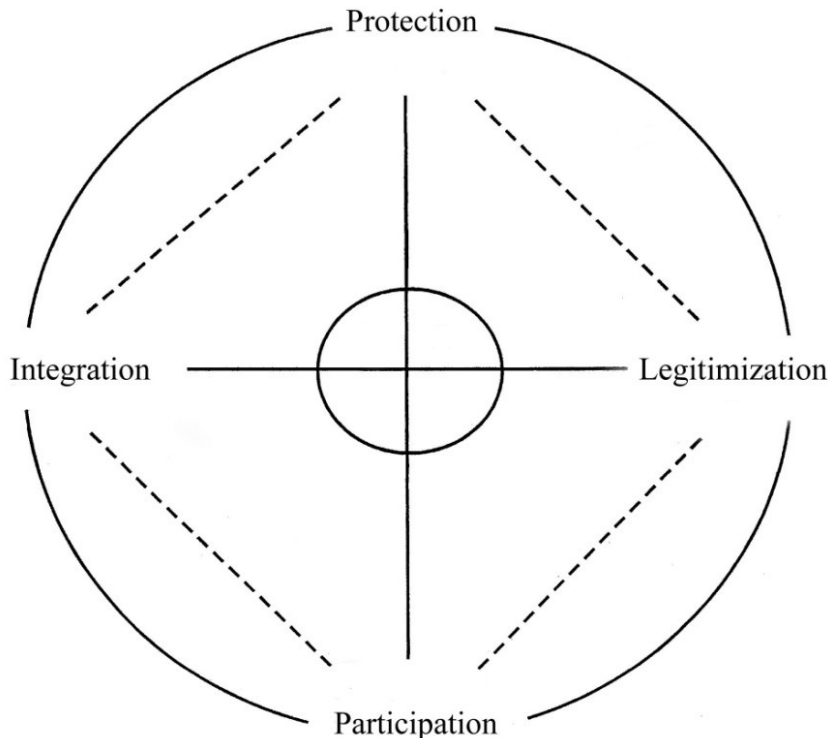
Obsah

Poděkování	9
Předmluva (<i>Miloš Havelka</i>)	11
Úvod	14
1 Kvalita demokracie v Česku aneb málo vědecký úvod do problematiky	19
2 Občanská společnost	28
2.1 Empirická perspektiva	33
2.2 Spory o vymezení pojmu – generalisté, maximalisté, minimalisté	35
2.3 Normativní perspektiva	42
2.4 Komplementární (činnostně-strukturní) perspektiva	46
2.5 Záruky funkčních dimenzí ve vztahu občanské společnosti a státu	58
3 Občanská společnost v českých zemích: historické předpoklady, formy a perspektivy	65
3.1 Rakouské období	65
3.1.1 Německé národní hnutí a německé Rakousko	68
3.1.2 Světáci versus uvědomění národovci	70
3.1.3 Rakousko v Evropě	73
3.1.4 Veřejnost, česká společnost a politika	75
3.1.5 Společnost bez vlastního státu a její politika	91
3.1.6 Hospodářský nacionalismus, jeho formy a předpoklady aneb šestkrát málo	107
3.1.7 Dílčí shrnutí a východiska	130
3.2 První Československá republika	133
3.2.1 Boj o stát	138
3.2.2 Stát stran aneb z obrany do útoku	140
3.3 Komunistické období	150
3.4 Obnova demokracie a budování občanské společnosti po roce 1989	157
3.4.1 Občanská pasivita	162
3.4.2 Slabá veřejnost	165
3.4.3 Krize institucí	167
3.4.4 Krize důvěry	176
4 Důvěra a instituce	183
4.1 Institucionální analýza: kulturní a funkcionální paradigma (Giddens, Luhmann)	186
4.2 Diskuse mezi zastánci asociativního a institucionálního přístupu (Putnam, Rothstein)	190
5 Modernita a identita	204
5.1 Časoprostorové rozpojení a krize paměti	208
5.2 Nacionalismus a politika identity	213
6 Občanská společnost v Evropě	218
6.1 Evropeizace národního státu	219
6.2 Evropská občanská společnost a aktivní hranice	224
6.2.1 Formy, sociální funkce a proměny hranice	226
6.2.2 Aktivní hranice, kolektivní identity a kulturní střetávání	228
6.2.3 Aktivní hranice a pozitivní identity	233
6.2.4 Sféra evropských veřejností	235
6.2.5 Aktivní hranice a evropská veřejná sféra	239
6.2.6 Aktivní hranice, naši neznámí a veřejné učení – směrem k demokratické integraci	243
6.2.7 Obsluhování aktivní hranice a analytické možnosti konceptu – ilustrativní podpora	245
6.2.8 Dílčí shrnutí	250
Závěrečné shrnutí a hodnocení	253
Literatura a prameny	275
Seznam schémat, tabulek a grafů	290
Jmenný rejstřík	291
Věcný rejstřík	293

Občanská společnost/veřejnost

Tocquevillovsko-giddensovská perspektiva

Očekávání/funkce

Rizika I.

RIZIKA II.

- **Občanská pasivita, apatie** --- nadmíra občanské participace
- **Zneužívání politické moci, centralizace, byrokratizace** --- slabý stát
- **Krize legitimacy institucí** --- nekritická důvěra
- **Atomizace, anomie** --- nadměrná sociální soudržnost (nacionalismus, šovinismus)

Problémy naší demokracie a občanské společnosti

- **Nezájem o politiku (de-politizace)**
 - Omezený rekrutační rezervoár politických elit
 - Slabá veřejná kontrola politických institucí
 - Nedostatek (absence) zpětných vazeb
- **Stigmatizace politiky (politici x tzv. obyčejní lidé)**
 - Dominance negativních zpětných vazeb
 - Obranný efekt uzavírání se, vyhoření, zcyničtění
 - Začarovaný kruh stigmatizace, negativní selekce
- **Despekt k diskusi a nerealistická očekávání**
 - Frustrace, deziluze na straně veřejnosti
 - Omezená reflexivita, efektivita institucí
 - Manipulativní, demonstrativní publicita, krize legitimacy (př. pandemie)

Etapizace

- Současnost – Sametová revoluce (30 let)
- 1989 – 1968 (normalizace)
- 1948 – 1968 (kult osobnosti a uvolnění)
- 1948 – 1938 (válka a její důsledky)
- 1938 – 1918 (slavná 1. republika)
- 1861 – 1918 (habsburský stát)
- 1848 – 1860 (Bachův absolutismus)

Aloisie Müllerová

(*1909 – †2011)

- Aloisie Sommerová (Ludvík Sommer, shopkeeper, her father died in the WWI)
- 1909 (born in Hapsburg Empire in Moravia)
- 1918 (10 years old – Czechoslovakia)
- 1938 (30 years old – 1st break up of Czechoslovakia)
- 1939 (Annexation – Protectorate Böhmen und Mahren)
- 1945 (36 year old – Renewal of Czechoslovakia)
- 1948 (Communist Coup)
- 1968 (60 years old – Prague Spring)
- 1989 (80 years old – Velvet Revolution)
- 1993 (2nd Break up Czechoslovakia)
- 2004 (Czechia joined the EU)

Aloisie Müllerová oslavila stovku v obdivuhodné svězesti.

Češi coby stateless society

- Miroslav Hroch (V národním zájmu, Národy nejsou dílem náhody)
- Ernest Gellner (Národy a nacionalismus, Nacionalismus)
- Typologie národotvorných hnutí
- Modernisté (konstruktivisté) a esencialisté (primordialisté)

4. ZÓNA (CEE po 1989)

3. ZÓNA (CE po 1918)

East Central Europe, 1918-1923

Historical Atlas of East Central Europe

2. ZÓNA (Německo, Itálie po 1871, 1861)

1. ZÓNA (před VFR)

Kuwait
PE
SIA
Land of
GU
Al Hasa

HUSOV RALIA

ZIVKARSKI

RODNI VAS

RODNI VAS

RODNI VAS

RODNI VAS

RODNI VAS

RODNI VAS

RODNI VAS

HUSOVBALVAN
ZPÍZENĚTSPENIA
ZEMĚZÁVĚA WIEI
ZPÍZENĚI NÁŠI
REPUBLIKY
ODDELEMI
ČERNOSIC
DOBNICH
DUHORNICH
1919

IMPERIAL Queen Victoria

Place de la République Paris

19

[vysoká škola]

[vysoká škola]

[vysoká škola]

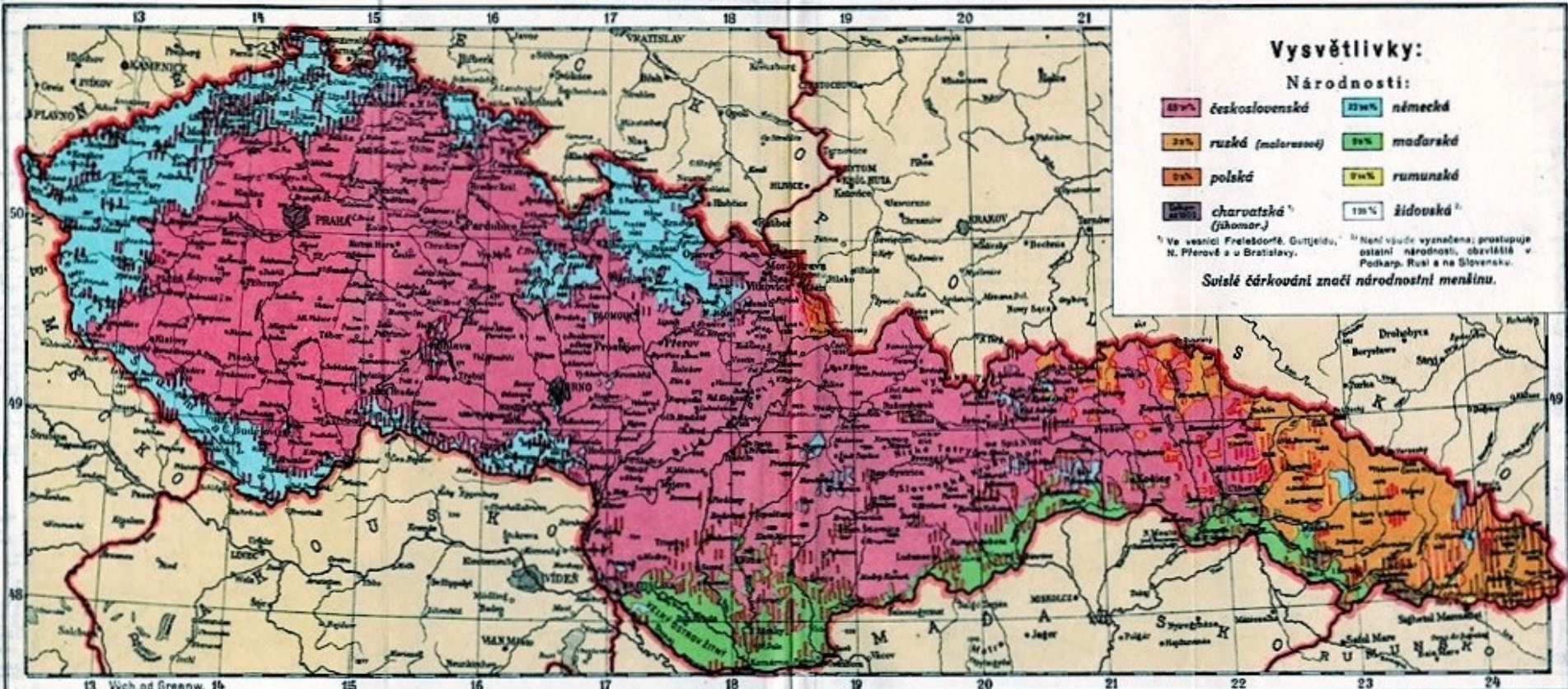
Komunistické období

- De-institucionalizace (bonding sociální kapitál, specifická důvěra, klientelismus)
- Destrukce veřejné sféry propagandou
- Útěk z veřejnosti a de-politizace společnosti
- Posilování symbolické hranice: politici v tzv. obyčejní lidé
- Blahořečení soukromí, chalupářská emigrace viz film Na Samotě u lesa
- Politická dezorientace

1. Republika – jazykové poměry

REPUBLIKA ČESKOSLOVENSKÁ. POMĚRY NÁRODNOSTÍ.

Čís. 10.

Mnohonárodnostní versus národní stát (?)

Emanuel Rádl
Válka Čechů s Němci, 1928

„Politika státu po válce z velké části válkou státu proti německému domácímu obyvatelstvu, boj proti nim je pokládán za zásluhu o stát“

1. republika

Post-war state Obava o stát

Práva národů na
sebeurčení/Menšiny
KSČ

Mezinárodní situace

Ekonomické struktury

ústup nacionalismu, ale...

Politické struktury

Partitokracie, stát stran

Není opozice

Zájmové struktury

Vazba na stát

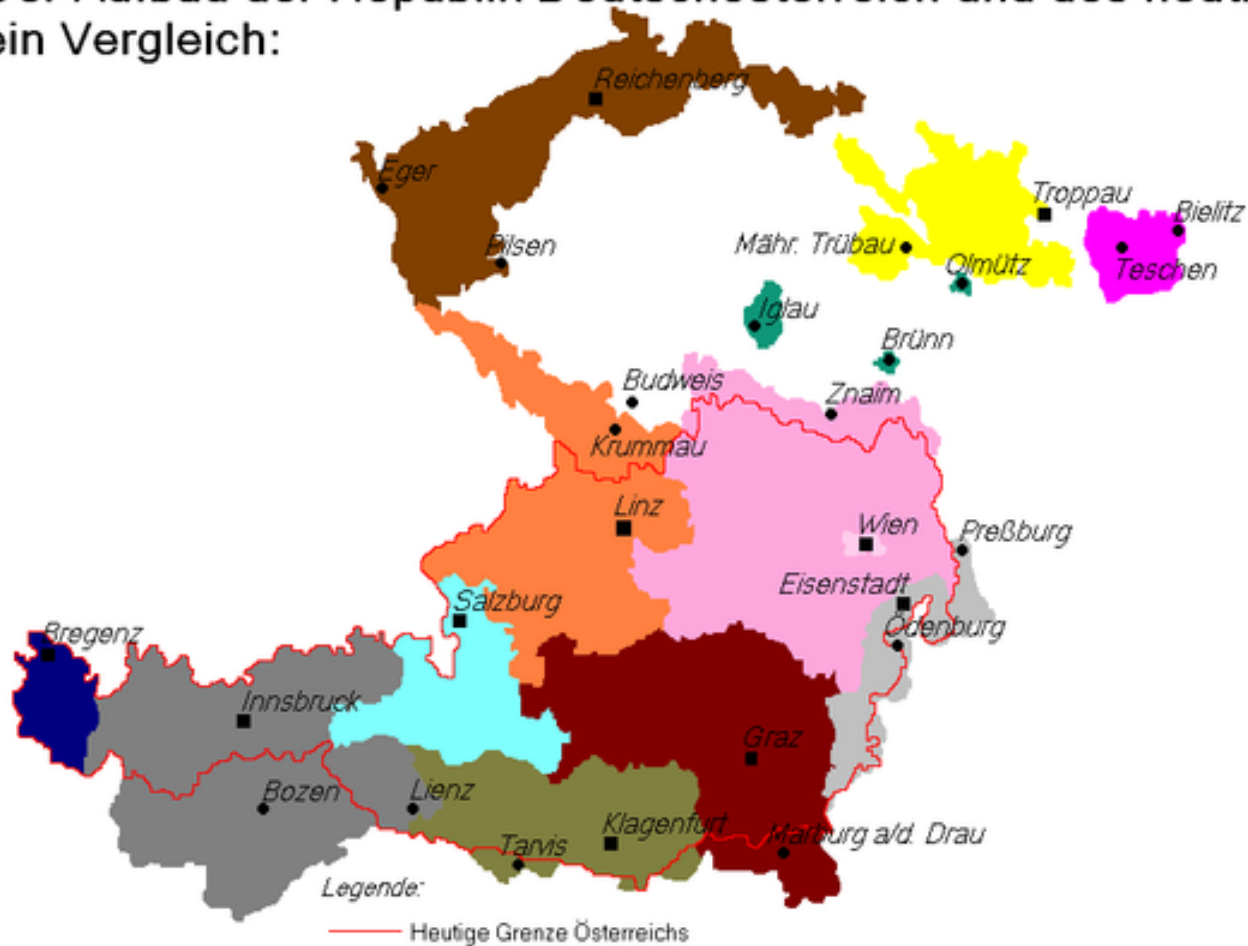
Obranné jednoty
(hospodářství, vzdělání,
tělocvik a rekreace)

East Central Europe, 1918-1923

Rozpad R-U 1918 a jepičí státečky

Der Aufbau der Republik Deutschösterreich und des heutigen Österreich - ein Vergleich:

Habsburský stát

Slabá buržoazie/měšťanstvo

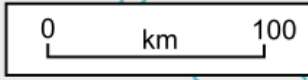
- úpadek drobné šlechty v 17. století
- konzervativní politika Rakouska v 1. pol. 19 století (Metternich)
+ opožděná modernizace - význam Atlantiku
- liberalizace shora (bachovský absolutismus) - vše pro lid, ale nic skrze lid
- liberální reformy Bachova absolutismu (živnostenský řád, komory, systém státní správy)
- sebevědomá byrokracie = byrokracie jako nositelka společenských změn

Nedostatečný vztah ke státu

- stateless society
- nedostatečná identifikace se státem == ► nedostatek státotvorného cítění (x vztah k monarchovi)
- politika neodpovědnosti vůči státu (pasivní rezistence) == ► negativní demokratismus (TGM)
- kulturní pojetí národa == ► národnostní diverzifikace státu

Rakousko-uherské vyrovnání 1867

- Germans
- Hungarians
- Czechs
- Slovaks
- Poles
- Ukrainians
- Slovenes
- Croats, Serbs
- Romanians
- Italians

The ethnic groups of Austria-Hungary in 1910 according to *Distribution of Races in Austria-Hungary* by William R. Shepherd, 1911.

Organické (kulturní) pojetí národa

- 3 stereotypy národní existence (psychóza strachu – obava o národní existenci)
 - pocit ohrožení
 - defensivní stereotyp
 - důraz na jednotu
- nedostatek smyslu pro zájmový a názorový pluralismus
 - nedostatek vnitřní opozice
 - spolkový život národnostně rozdělený
 - hospodářský nacionalismu (svůj k svému)
- politika jako národní (kulturní) emancipace, deficitní pojetí politiky (x liberální pojetí)

Neschopnost jazykově se vydělujících společností praktikovat *umění* literární kritiky, která byla v západní Evropě předehrou pro nástup kritiky politické, výstižně shrnul Karel Havlíček Borovský ve svém článku *Kapitola o kritice*, který vyšel v časopise *Česká včela* v roce 1846. *„Především nesmíme si tajiti tu mrzutou pravdu, že je v Čechách (také na Moravě a na Slovensku) z dopuštění Božího každý spisovatel také zároveň vlastenec ... To se zdá být sice na první pohled nepatrná věc, ale každý kritikůs nejlépe ví, jaký to je zpropadený háček. Některý spisovatel vydá knihu, některý kritikůs napíše, že ta kniha nestojí za nic. Kdyby byl onen spisovatel jenom spisovatel, neměl by proti tomuto úsudku žádný nic ... Ale onen spisovatel je také vlastenec, a proto je v jeho osobě uražena sama vlast a všichni vlastenci napořád, a následně se onen kritikůs nesmí opovážit v létě po deváté a v zimě po šesté hodině z domu vyjíti bez hole“*

Obecná teze I.

- nedostatečná identifikace s rakouským státem je v komplikovaných podmínkách První republiky vystřídána jeho **kolonizací českou společností prostřednictvím** politických stran. Tradice „negativního demokratismu“ (TGM) - politické pasivity a odporu vůči státu - za Rakouska, byla za První republiky vystřídána tradicí politické poddanosti a závislosti na státu, který byl permanentně ohrožován menšinami a mezinárodní politickou situací. Nedůvěra vůči státu za Rakouska byla za 1. rep. vystřídána vášnivým a **přehnaným etatismem** (K. Čapek) - **politická kultura podřízenosti** (vůči státu) G. Almond- subjective political culture

Obecná teze II.

- nedostatečná identifikace se státem za Rakouska se zvrátila v kolonizaci státu českou společností (prostřednictvím stran), což se pak ukázalo jako dobrý předpoklad pro pozdější kolonizaci společnosti ze strany státu, jenž byl ovládnut KSČ